

Tweede Hoofdstuk

Beschouwing der voorzeggingen omtrent het nog toekomstige, welke in de redenen en brieven der Apostelen voorkomen.

Ook in de redenen en Brieven der Apostelen komen hier en daar ettelijke voorzeggingen voor, welke tot de nog aanstaande toekomst betrekking hebben.

In de redenen echter, ons in de Handelingen der Apostelen opgeteekend, vinden wij slechts eene enkele: wij vinden daar namelijk, behalve de algemeene belofte van Jezus' wederkomst, door twee Engelen dadelijk na Jezus' hemelvaart aan het gezelschap van Zijne Apostelen gedaan, Hand. I: 11; en eene voorstelling van den algerneenen oordeelsdag in eene redevoering van Paulus te Athene, Hand. XVII: 31; behalve dit, zeg ik, vinden wij slechts iets in eene redevoering van Petrus voor het volk te Jeruzalem, dat tot ons oogmerk te pas komt, Hand. III: 19—21. Petrus namelijk vermaant daar de Joden tot bekeering en dringt dit aan met deze drangreden: opdat de tijden der verkoeling komen mogen van het aangezicht des Heeren, en Hij zenden moge Jezus Christus, die u te voren gepredikt is, (zoo moeten deze woorden vs. 19, 20 vertaald worden) ⁽¹⁾, welke de hemel, enz.

Door de tijden der verkoeling of verkwikking van het aangezicht des Heeren, dat is van Zijne gramschap, zijn zeker die tijden van rust, vrede en herstelling voor het Joodsche volk, door de Profeten voorzegd, te verstaan. Petrus bevestigt dus hiermede duidelijk die verwachting der Joden ten dien opzigte; doch hij geeft tevens te kennen, dat de vroegere of latere aannadering dier gelukkige dagen van de bekeering der Joden, met betrekking tot hunne handelwijze omtrent den Messias Jezus, zoude afhangen. En tevens verzekert Petrus hier klaar, dat Jezus, die nu in den hemel was opgenomen, nog eens weder zou gezonden worden, om dien tijd van verkoeling en verkwikking daar te stellen; dit toch volgt klaar uit het verband, waarin alles voorkomt. En, om dit nog nader op te helderen en aan te wijzen, dat, schoon Jezus nu in den hemel was opgenomen, zij echter niet moesten denken, alsof de oude voorzeggingen der Profeten omtrent die tijden van verkwikking en rust bijzonder voor het Joodsche volk onder de regering van den Messias hier op aarde niet konden vervuld worden; zoo voegt hij er bij, dat Jezus slechts in den hemel blijven zou tot de tijden der wederoprigting, wederherstelling aller dingen, die God gesproken had door den mond Zijner heilige Profeten van alle eeuwen. Dan zou dus God den Messias Jezus op nieuw zenden, (dit volgt mede klaar uit het verband met het vorige) om die wederherstelling aller dingen, waarvan alle Profeten gesproken hadden, daar te stellen. Hierdoor geeft dus Petrus duidelijk te

¹ Zie Klinkenberg op deze plaats.

kennen, dat hij ook nu nog, schoon reeds door den Heiligen Geest vervuld, dezelfde verwachting van de wederoprigting van het rijk aan Israël bleef behouden, de zoo veelvuldige en eenparige voorzeggingen der Profeten niet zinnebeeldig, maar naar de letter verstond, en zich vast verzekerd hield, en ook zijne hoorders verzekerde, dat de, thans onzichtbare, in den hemel verheerlijkte Jezus, eens zichtbaar op aarde zoude wederkomen, om Zijn heerlijk koningrijk, door de Profeten voorzegd en afgeschilderd, op aarde op te rigten, en daarmede tijden van verkoeling, verkwikking, rust en wederherstelling aller dingen, van waarheid en vrede, regt en gerechtigheid den bewoners der aarde, bijzonder den Joden aan te brengen.

In de Brieven der Apostelen vinden wij meer tot ons oogmerk geschikt.

In den Brief van Paulus aan de Romeinen, vinden wij vooreerst de heugelijke verwachting, welke deze Apostel koesterde, van eenen tijd van volmaakte vrijheid, rust en volkomen geluk op deze aarde, waarin al het geschapene deelen zoude, en waarnaar het thans reeds als het ware reikhalzend en zuchtend onder de tegenwoordige ellende uitziert; waartoe alles door gedurige pogingen en smartvolle omwentelingen en veranderingen op deze aarde werkt, om eindelijk dien staat te bereiken, Hoofdst. VIII: 19—22: *Want het schepsel, als met opgestoken hoofd*, enz. Doch met de bijzondere verklaring dezer woorden, reeds genoeg bij andere uitleggers te vinden, behoeven wij ons niet nader in te laten. Genoeg is het, het hoofddenkbeeld in korte woorden te hebben opgegeven, en dan nog daarbij aan te merken, dat ik het met die uitleggers houde, die het woord schepsel of geschapene in den eigenlijken zin verstaan, en daaronder al het geschapene, ook zelfs de redelooze dieren op deze aarde begrijpen.

Voorts vinden wij in dezen zelfden Brief eene duidelijke voorzegging van de eindelijke bekeering en wederaanneming der Joden en de algemeene toebrenging der Heidenen, Hoofdst. XI: 25 en vervolgens: *Want ik wil niet, broeders, dat u deze verborgenheid onbekend zij*, enz.

Ook deze voorzegging zou genoeg zijn, slechts aan te halen, ware het niet, dat er in dezelve, volgens onze overzetting en ook volgens de gewone opvatting, eene aanmerkelijke strijdigheid met al de voorzeggingen des Ouden Testaments, deze zaak betreffende, plaats had: namelijk, in alle voorzeggingen der oude Profeten wordt de aanstaande bekeering en wederherstelling der Joden duidelijk voorgesteld als eene zaak, die grootendeels de volkomene en algemeene bekeering der Heidenen zal voorafgaan; ja zelfs niet onduidelijk daarin te kennen gegeven, dat die bekeering en wederherstelling der Joden, benevens de groote dingen, die God bij en na dezelve tot voordeel en bescherming van dit Zijn volk en verdelging hunner vijanden doen zal, die middelloorzaken zijn zullen, waardoor vele Heidenen zullen worden uitgelokt en aangespoord, om zich ook tot den God van dit volk te wenden; zie slechts tot een voorbeeld Jez. II: 2—4, waar de wederherstelde tempel en

plegtige godsdienst op Sion de Heidenen uitlokt, om zich derwaarts te begeven, en de straffen, die God ten dien tijde zal uitoefenen, over de vijanden van dit Zijn volk, eindelijk de overigen tot vrede zullen vermanen: zoo ook Jez. LX geheel, waar eerst de herstelling van Israël wordt afgeschilderd, en voorts de invloed beschreven, welke dit op de Heidenen maken zoude; zie vooral vs. 10, 11, 14 en vervolgens: even zoo Jez. LXVI, waar eerst vs. 10—14 de herstelling van Israël wordt beloofd, voorts vs. 15—18, de straf over deszelfs vijanden aangekondigd, en eindelijk vs. 19 en vervolgens, de toebrengring der verst afgelegene Heidenen, door de verkondiging van Gods groote daden overreed en uitgelokt, wordt beschreven. Dit zijn slechts eenige weinige staaltjes uit vele, die wij zouden kunnen bijbrengen. Hier daarentegen schijnt Paulus die orde om te keeren en te verzekeren, dat de algemeene bekeering der Heidenen die van Israël zal voorafgaan; zoodat de laatste niet zal gebeuren, voor dat de eerste geheel voleindigd zij; want hij verzekert uitdrukkelijk vs. 25, 26, dat de verharding over een gedeelte van Israël gekomen is, en dus daarover blijven zal, tot dat de volheid der Heidenen, dat is het volle getal der Heidenen zal ingegaan zijn, en dat alzoo eerst geheel Israël zal zalig worden, en de oude belofte aan hetzelfde vervuld worden.

Doch deze geheele zwaarigheid verdwijnt door eene kleine verandering in de overzetting, welke met den aard der taal volkomen overeen komt; wanneer wij namelijk de woorden op het laatste van vs. 25 overzetten: *tot dat de volheid der Heidenen zal ingaan of ingaat, in plaats van zal ingegaan zijn* (²). Op deze wijze de woorden van Paulus overzettende, kan men er in het geheel niet uit afleiden, dat het volle getal der Heidenen dadelijk reeds zal toegebracht zijn en de algemeene bekeering derzelve volkomen zal voleindigd zijn, eer de bekeering der Joden zal plaats hebben, maar alleen dat de bekeering der Joden niet zal plaats hebben, voor dat de tijd van de algemeene bekeering der Heidenen daar is, zoodat deze beide gebeurtenissen bijna gelijktijdig, en de eene door de andere zullen plaats hebben: en inderdaad dit komt ook met de voorzeggingen der oude Profeten volkomen overeen; waar werkelijk de bekeering der Joden tot het laatste tijdperk der wereld wordt verschoven; en de zaken ook in dat licht worden voorgesteld, dat men daaruit kan opmaken, dat eerst, nadat de algemeene toebrengring van het volle getal der Heidenen eenen aanvang zal genomen hebben, de bekeering der Joden zal plaats hebben, waardoor dan verder de volkomene toebrengring aller Heidenen zal bevorderd en uitgewerkt worden. Doch bij het algemeen overzigt van al de voorzeggingen, zullen wij gelegenheid hebben, deze zaak nader aan te toonen; alleen voeg ik hier nog deze vraag bij: geeft Paulus zelf niet eene dergelijke verwachting te kennen, wanneer hij vs. 12 van dit Hoofdstuk vraagt: *indien hun* (der Joden) *val de rijkdom is der wereld, en hunne vermindering de rijkdom der Heidenen,*

² Vergelijk b. v. Luk. XVIII: 17; Joh. X: 9; 1 Cor. XI: 20, in het Grieksch met de overzetting.

hoe veel te meer hunne volheid? en vs. 15: indien hunne verwerping de verzoening is der wereld, wat zal de aanneming wezen anders dan het leven uit de dooden? Schijnt hij daarmede niet te willen zeggen, dat, daar hun val en verwerping gelegenheid had gegeven, dat een groot getal Heidenen aanvankelijk tot Christus werd toegebracht, hoe veel te meer dan hunne wederaanneming de volkomene bekeering en toebrengring van het volle getal der Heidenen zoude vermogen uit te werken?

In den eersten brief aan de Corinthers, Hoofdst. XV, alwaar Paulus bezig is, om de leer der opstanding te verdedigen en nader te ontwikkelen, geeft hij bijzonder vs. 51—55 eene nadere beschrijving van deze zoo zalige gebeurtenis, welke al de gebeurtenissen, die tot des Heeren toekomst behooren, zal besluiten en den overgang maken tot den volmaakten staat van zaligheid, die na het afloopen van den tegenwoordigen tijd zal plaats hebben. Ons plan echter, dat zich meer bepaalt tot de beschrijving der voorafgaande gebeurtenissen, en de leer der opstanding als eene algemeen bekende en aangenomene leer vooronderstelt, zou niet medebrengen, ons hierbij nader te bepalen, ware het niet, dat Paulus in de beschrijving van hetgeen dan geschieden zoude met hen, die ten dien tijde nog levendig zouden zijn overgebleven, vs. 51, 52, zich zelven en de Corinthen, aan welke hij schreef, onder dit getal scheen te begrijpen, en dus van gedachte te zijn geweest, dat de toekomst van Jezus, ja de opstanding der dooden nog bij zijn en hun leven, althans bij het leven van het meerendeel van het toen levend geslacht nog zou voorvallen: hetgeen inderdaad ook in ons plan, om een juist denkbeeld te kunnen vormen van hetgeen de Apostelen omtrent de toekomst des Heeren dachten, eenige nadere opheldering verdient. Doch, daar wij zoo aanstonds nog eene andere voorzegging van Paulus ontmoeten zullen, waarbij men dezelfde bedenking maken kan, zoo zullen wij daar het eene met het andere te zamen overwegen.

In den tweeden Brief aan de Corinthers vinden wij niets, tot ons oogmerk dienstig, behalve een kort gezegde, waarin de toekomstige bekeering der Joden wordt voorondersteld, Hoofdst. III: 16.

De Brieven van Paulus aan de Galatiërs, Efezers, Colossers en Filippiërs leveren ons ook niets bijzonders tot ons oogmerk op, ten ware men daartoe eenigzins brengen wilde, hetgeen Paulus, bijzonder in den Brief aan de Efeziërs schrijft, van het groote plan van God, om Heidenen en Joden zamen tot eene groote gemeente te verzamelen.

Maar de beide Brieven aan de Thessalonicensers moeten daarentegen niet zonder bijzondere opmerking van ons voorbij gegaan worden, dewijl daarin meer dan één stuk voorkomt, dat in ons plan te pas komt.

Vooreerst schijnt ook uit dezelve bevestigd te worden die gedachte, dat de Apostelen schijnen gemeend te hebben, dat de toekomst van Christus en de opstanding der dooden nog bij hun leven, althans bij het leven van het meerder deel van het toen levend geslacht, zou voorvallen; want toch in den eersten Brief, Hoofdst. IV: 15—17, schijnt Paulus zich zelve en de Thessalonicensers, aan wien hij schreef, te rekenen onder diegenen, die nog levendig zouden overgebleven zijn, wanneer Jezus de dooden zou opwekken, en Hoofdst. V:1 en vervolgens, schrijft hij op zulk eene wijze over den tijd van Jezus' wederkomst, dat hij, schoon hij denzelven wel niet dadelijk bepaalt, echter schijnt te kennen te geven, alsof dezelve zeer wel nog bij het leven der Thessalonicensers, ja zelfs zeer spoedig en onverwacht zou kunnen verschijnen.

Voorheen zou men dit als eene tegenwerping tegen de geloofwaardigheid der Apostelen hebben ingebracht, gelijk het ook inderdaad eene gewigtige tegenwerping tegen dezelve, naar mij voorkomt, zou uitmaken; doch tegenwoordig zijn er Christen verklaarders, die dit niet alleen ronduit toestemmen, maar zelfs verklaren, dat de Apostelen dit openlijk verzekerd hebben, zonder dat zulks iets, naar hun zeggen, aan de geloofwaardigheid der Apostelen in de hoofdzaak zou te kort doen. Doch wij voor ons houden niet van deze onderscheiding tusschen de zoogenoemde hoofdzaak van het Evangelie, waarin de Apostelen niet konden dwalen en andere bijkomende denkbeelden en omstandigheden, waaromtrent zij zouden hebben kunnen mistasten, dewijl dezelve willekeurig is, de deur opent tot het verbannen van vele gewigtige leeringen, en den geheelen Bijbel in den grond onzeker maakt, dewijl de een voor eene nevenzaak zal verklaren, dat de ander als hoofdzaak zal willen behouden, en niemand daarvan eenen vasten regel kan aan de hand geven. Wij voor ons gelooven, dat de Apostelen, in alles wat tot de godsdienst slechts eenige betrekking had, en dat zij den menschen voorstelden, door den Geest van Jezus, volgens Zijne belofte, werden geleid in alle waarheid; en, even zoo min als wij hiervoren konden toestemmen, dat Jezus iets onbedachtzaam zou verzekerd hebben, iets, waarvan Hij zelf niet op goede en ontwijfelbare gronden zeker zijn kon, iets, dat naderhand zelfs anders bleek te zijn, even zoo min kunnen wij de Apostelen van deze onbedachtzaamheid verdenken. Neen! kon men ons dit bewijzen, liever kozen wij de partij dergenen, die rondborstig den Bijbel verwerpen, en waren bereid, om dit als eene zeer gegronde tegenwerping tegen de geloofwaardigheid der Apostelen in te brengen.

Doch, zoo wij de zaak wat nader inzien, zal deze bedenking ligt verdwijnen, en wij zullen ons een juister denkbeeld van de denk- en voorstellingswijze der Apostelen, omtrent dit stuk, kunnen maken.

Het is waar, er is meer dan ééne plaats in de Brieven der Apostelen, waarin zij de toekomst onzes Heeren schijnen voor te stellen als iets, dat misschien nabij zijn konde; doch, dat zij wezenlijk zouden gedacht hebben, dat dezelve dadelijk nabij was, althans dat dit zeer waarschijnlijk was, veelmeer dan nog, dat zij zulks stellig zouden verzekerd hebben, dat is het, hetgeen ik ontken. De sterkste plaatsen zekerlijk, welke men hier kan bijbrengen, zijn de door mij zoo even aangehaalde, uit den eersten Brief aan de Corinthers en uit den eersten Brief aan de Thessalonicensers. Daarbij zullen wij ons dan ook bepalen: de overigen zullen dan van zelf nader worden opgehelderd. Er zijn ja nog een paar sterke plaatsen in den Brief aan de Hebreëen, doch deze zullen wij in het vervolg bijzonder overwegen.

Vooreerst dan ontken ik, dat de Apostelen stellig zouden verzekerd hebben, dat de toekomst onzes Heeren zeer nabij was, en nog bij het leven van het toenmalig geslacht zeker of ten minste waarschijnlijk zou plaats hebben.

Het is waar, Paulus schrijft 1 Cor. XV: 51: *Wij zullen wel niet allen ontslapen, maar wij zullen allen veranderd worden.* Zegt Paulus daar niet klaar, dat er van hem en degenen, aan welke hij schreef, sommigen zouden zijn, die niet zouden sterven, en dus bij de komst van Jezus nog zouden leven en dan zonder sterven alleen veranderd worden? Wie wil, neme dit uit deze woorden, doch geheel zonder eenigen grond; immers, wanneer de Apostelen, sprekende over de voorregten of verwachtingen der Christenen in het gemeen, de woordjes wij en ons gebruiken, zoo bepalen zij hunne gedachten niet slechts op zich zelve en die bijzondere personen, aan welke zij schreven; maar omvatten in hunne gedachten alle Christenen, die nu waren, of ooit nog zijn zouden; zoo b. v. als Paulus aan de Efeziërs schrijft, Hoofdst. 1:3: *God heeft ons gezegend met alle geestelijke zegeningen;* vs. 4: *ons uitverkoren in Hem;* vs. 5: *die ons te voren verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen;* vs. 6: *ons begenadigd in den Geliefden;* vs. 7: *in welke wij hebben de verlossing door Zijn bloed;* zoo verstaat hij daardoor niet slechts zich zelve en de Efeziërs, aan welke hij schreef, maar klaarblijkelijk de geheele Christenheid, waar en wanneer ook levende. Zulk eene wijze van spreken is den Apostelen zeer gemeen en behoeft nauwelijks voor een' aandachtigen Bijbellezer te worden aangetoond; ieder moest dezelve ook hier ter plaatse van zelf te binnen komen. Wanneer dan Paulus hier schrijft: *wij zullen wel niet allen ontslapen, enz.,* zoo wil hij hiermede niet zeggen: « Wij Paulus, Stephanas, Fortunatus, Achaïcus, Gajus, Erastus en verdere leden der Corinthische gemeente, zullen niet allen sterven, maar sommige van ons nog leven, als Christus komt,» maar het is duidelijk dat hij meent: « wij Christenen in het gemeen zullen wel niet allen ontslapen, en dus ook allen in dat algemeen voorregt der Christenen, de zalige opstanding uit den dooden niet deelen; er zullen ook bij Jezus toekomst nog Christenen gevonden worden, die nog leven zullen; maar wij zullen nochtans allen die verandering

ondergaan, zonder welke vleesch en bloed het koningrijk der hemelen niet beërven kan. »

Maar hoe! zal men zeggen, echter op het einde van vs. 52 telt Paulus zich zelven en degenen, aan welken Hij schreef, onder het getal dergenen, die bij Jezus' komst nog leven zouden, en dan zonder sterven alleen zouden veranderd worden; want hij stelt daar de dooden, die onverderfelijk opgewekt zouden worden, over tegen hen, die alleen zouden veranderd worden; wanneer hij dan daar zegt: *en wij zullen veranderd worden*, zoo kan hij hierdoor niet alle Christenen in het gemeen verstaan, maar alleen hen, die levendig bij Jezus' komst zijn overgebleven. Daar hij nu echter niet zegt: zij, die levendig zijn overgebleven, zullen veranderd worden, zoo als hij had moeten doen, als hij de zaak onbepaald had willen laten, ja daar hij zelfs niet de minste bepaling er bijvoegt: wij, die levendig overgebleven zijn, zullen veranderd worden, zoo als hij ten minsten had moeten doen, als hij het niet volstrekt zeker gesteld had, maar zeer stellig en onbepaald zegt: *en wij zullen veranderd worden*, zoo schijnt hierin eene stellige verzekering opgesloten te liggen, dat hij en degenen, aan welke hij schreef, ten minste voor het grootste deel onder dit getal dergenen, die Jezus' toekomst zouden beleven, behooren zouden. — Dan laat ons de woorden van Paulus wat nader in verband overwegen. Deze geheele redenering steunt daarop, dat Paulus hier de dooden, die onverderfelijk zouden worden opgewekt en de nog levendig overgeblevenen, die alleen zouden veranderd worden, tegen elkander over stellen zoude: doch dit is inderdaad zoo niet. Hij had vs. 51 uitdrukkelijk gezegd, dat allen zouden veranderd worden, zoowel degenen die ontslapen waren, als degenen, die niet ontslapen waren; allen zouden wel niet ontslapen, maar echter allen zouden veranderd worden; bij allen zou dit verderfelijke de onverderfelijkheid, dit sterfelijke de onsterfelijke aandoen, vergelijk vs. 53; want vleesch en bloed kon het koningrijk Gods niet beërven, de verderfelijkheid beërfde de onverderfelijkheid niet, zie vs. 50: bij den eenen zou dit geschieden door de opstanding na den dood, bij den anderen zonder sterven en opstaan. Nu verzekert Paulus nog daarenboven vs. 52, dat dit een en ander in één oogenblik, in één punt des tijds bij het slaan der laatste bazuin geschieden zoude: dan zouden de dooden onverderfelijk opgewekt worden, en wij allen, gestorven en niet gestorven, zouden veranderd worden; de eersten te gelijk bij de opstanding, de laatste op hetzelfde oogenblik zonder dood of opstanding ondergaan te hebben. Dus denkt Paulus hier niet alleen aan degenen, die levendig waren overgebleven, onder welke hij zich zelven tellen zou, maar aan alle Christenen, zonder onderscheid; zoodat wij zijne woorden op deze wijze moeten opvatten: «de bazuin zal slaan, en de dooden zullen onverderfelijk opgewekt worden, en zoo zullen wij allen, zoowel levendigen als dooden, veranderd worden.»

De Apostel verzekert derhalve hier niets stelligs omtrent de nabijheid van des Heeren toekomst; ja er is zelfs in deze woorden geen bewijs te vinden, dat hij voor

zich zelve op die wijze er over gedacht, of het vermoed zou hebben: dit alleen kan men er van zeggen, dat de Apostel geheel onbepaald spreekt en het ook niet voor ónmogelijk verklaart, dat des Heeren toekomst nog bij het leven van het toenmalig geslacht zou kunnen voorvallen, maar het geheel tusschenbeiden laat, en dat dus de Apostel ook niet behoort tot het getal derzulken, die, gelijk vele Christenen in onze dagen, den dag des Heeren verre stellen, en stellig durven verzekeren, dat dezelve nog honderden van jaren zal uitblijven.

Maar hoe nu ten tweede met hetgeen de Apostel hieromtrent schrijft in den eersten Brief aan de Thessalonicensers? Kunnen wij al met grond beweren, dat de Apostel ook daar niets stelligs omtrent den tijd van Jezus' wederkomst verzekert; het schijnt echter, dat wij daar zoo gemakkelijk niet zullen ontkennen, dat daar ter plaatse klaar die gedachte van den Apostel doorstraalt, dat hij inderdaad de toekomst van Jezus voor zeer nabij hield, en dat hij duidelijk in die vooronderstelling spreekt, alsof niet alleen die dag zeer onverwacht zou komen, maar of ook hij en de Thessalonicensers, aan welke hij schreef, nog bij de komst van Jezus levendig zouden zijn overgebleven; en dit schijnt zoo veel te meer, als wij de gelegenheid waarbij, en het oogmerk waartoe Paulus over deze zaak aan de Thessalonicensers schreef, wel in het oog houden.

Deze gelegenheid en dat oogmerk blijken ons klaar uit Hoofdst. IV: 13. Daar geeft Paulus te kennen, dat hij niet wil, dat de Thessalonicensers onwetend zouden zijn omtrent het lot dergenen, die ontslapen waren, omtrent hunne reeds gestorvene Christen vrienden en broederen, dat zij daarover niet moesten treuren als degenen, die geen hoop hadden; en hij zoekt hen dan bijzonder vs. 15 en vervolgens te onderrigten, dat zij, die levendig waren overgebleven tot de toekomst des Heeren, niet zouden voorkomen, niet eerder, noch meerder deel aan de beloofde heerlijkheid hebben zouden dan degenen, die reeds ontslapen waren. De oorzaak derhalve van hunne droefheid was die gedachte, dat de reeds ontslapene een minder voorregt zouden hebben dan de nog overgeblevenen bij Jezus' komst; en hierover waren zij zoozeer niet bekommerd voor zichzelf, maar alleen bedroefd over hunne vrienden, die reeds dadelijk dood waren; een bewijs, dat zij voor zichzelf geene vrees hadden van nog vóór Jezus' komst te zullen sterven, en dat zij derhalve deze komst van Jezus niet alleen bij het leven van het meerder deel van het toen levend geslacht, maar zelfs zoo nabij verwacht hebben, dat zij naar alle waarschijnlijkheid konden hopen, nog allen, die nog in leven waren, ook des Heeren toekomst te zullen bereiken. En wat doet nu Paulus? Zegt hij ook iets, om hen van de verkeerdheid dier gedachte te onderrigten? Stelt hij hun voor, dat zij, ten minste zoo stellig en zoo nabij des Heeren toekomst niet verwachten moesten? Neen, maar hij laat hen in die gedachte. Hij spreekt in de vooronderstelling, alsof dit zoo zijn zoude, en zoekt alleen hun de droefheid wegens de reeds ontslapenen te benemen, door aan te wijzen, dat de levendig overgeblevenen bij Jezus' toekomst geen

voorregt boven de reeds ontslapenen hebben zouden, dat de eersten eerst opgewekt, en dan allen te zamen tot den Heer opgenomen worden zouden. Men behoeft daar niet eens zoo sterk op te dringen, dat Paulus ook daar het woordje wij gebruikt; want, al had hij in den derden persoon gesproken, de hoofdzaak zou toch dezelfde blijven: Paulus laat de Thessalonicensers klaarblijkelijk in de gedachte, waarin zij waren; hij zegt niets, om hen daaromtrent nader te onderrigten. Maar nu zeker, daar hij het woordje wij gebruikt, wordt zijn gezegde nog sterker; want, schoon ook Paulus dit anders in eenen meer algemeenen zin verstond, hier echter konden de Thessalonicensers, die van gedachte waren, dat zij zelve nog bij des Heeren toekomst leven zouden, dit niet anders verstaan, dan dat Paulus hiermede bijzonder ook hen en zichzelf bedoelde: en, zoo men al wilde zeggen, dat het hier de zaak niet zoozeer was, om hun deze verkeerde gedachte te benemen, dewijl dit onderrigt hunne droefheid niet kon verminderen, maar veeleer op zich zelf hen, bij hunne droefheid over hunne ontslapene vrienden, nog met bekommring over hun eigen lot zou vervuld hebben, evenwel Paulus vond aanstonds in het volgende eene regtstreeksche gelegenheid, om hun nader onderrigt omtrent deze zaak mede te deelen, indien hij zelf van andere gedachten hieromtrent mogt geweest zijn; want uit Hoofdst. V: 1 —10, blijkt klaar, dat die gedachte van de zoo na ophanden zijnde nabijheid van des Heeren toekomst, ook het hart der Thessalonicensers met eene angstige vrees vervuld had, omtrent welke Paulus hen zocht gerust te stellen. Was het dan hier niet zijne zaak geweest, om de Thessalonicensers te onderrigten, dat zij deze toekomst van Jezus al te stellig als zoo na ophanden verwachtten, indien hij zelf er beter inzicht in gehad hadde? Maar wij vinden daarvan niets: integendeel vs. 2, 3 schijnt hij hen in die gedachte te sterken, terwijl hij hun toestemt, dat zij zeer wel begrepen, dat die dag zeer onverwacht zou komen, gelijk een dief in den nacht; ja hij breidt dit nog nader uit door voor te stellen, dat die dag van Jezus' toekomst zou daar zijn, wanneer de menschen over het algemeen er minst aan dachten; en voor de rest vergenoegt hij zich, om hen te verzekeren, dat zij voor dien dag niet te vreezen hadden, en dat dezelve hun niet tot verderf, maar tot zaligheid zijn zoude, en dat zij, als kinderen des lichts, daarvoor genoegzaam waren toebereid: dit is al, wat hij doet, om hen tegen de vrees wegens den door hen na op handen geoordeelden dag van Christus' toekomst te bemoedigen. Dus schijnt het klaar te blijken, dat Paulus in dezelfde gedachte als de Thessalonicensers hieromtrent geweest zij.

Deze redenering schijnt zeker zeer klaarblijkelijk; ja het is niet te verwonderen, wanneer de Thessalonicensers het ook zoo hebben opgenomen, alsof Paulus met hen in dat opzigt van dezelfde gedachte ware: ja, wanneer wij geen klaar bewijs hadden van het tegendeel, en niets dan dezen eersten Brief alleen, ook wij zouden zulks natuurlijk denken moeten; evenwel eene stellige verzekering zouden wij er dan toch niet in vinden kunnen; Paulus toch wacht zich wel, om er iets stelligs omtrent te verzekeren, of den Thessalonicensers hunne gedachte als zeker dadelijk

toe te stemmen. Immers, wanneer hij zegt Hoofdst. IV: 15, 17: *wij die levendig overblijven zullen*, of overgebleven zijn, dit kan zeer wel op eene voorwaardelijke wijze opgevat worden, zoodat het te kennen geve: zoo het moge gebeuren, dat wij levendig overgebleven zijn tot de toekomst des Heeren. En Hoofdst. V: 2, 3 keurt hij wel hunne gedachte goed omtrent het onverwachte van des Heeren komst, en bevestigt die nader, maar hij zegt toch eigenlijk niets tot dadelijke bevestiging van hunne meening, dat die dag zoo na ophanden was.

Maar, wanneer wij nu den tweeden Brief inzien, zoo ontdekken wij klaar, dat de straks opgegevene redenering, waardoor men uit 1 Thess. IV, V, meent te besluiten, dat Paulus van gedachte geweest zij, dat de komst van Jezus nog bij het leven van het toenmalig geslacht zou voorvallen, hoe schijnbaar ook, echter inderdaad valsch is; ja wij krijgen gelegenheid hieruit, om de geheele zaak nog nader in het licht te stellen. Immers Paulus doet in zijnen tweeden Brief, hetgeen men in zijnen eersten reeds van hem verlangde, maar dat hij daar om redenen niet verkoos; hij kant zich uitdrukkelijk tegen die gedachte der Thessalonicensers omtrent de ophanden zijnde nabijheid van Jezus' komst; hij verklaart uitdrukkelijk 2 Thess. II: 2 en vervolgens, dat zij zich niet moesten laten verschrikken, door zich op eenigerhande wijze te laten wijs maken, alsof de dag van Christus aanstaande ware, dewijl dezelve niet komen zoude, voor dat eerst nog iets gebeurd was, dat hij dan vervolgens opgeeft. En men bringe daar niet tegen in, dat Paulus zich hier alleen aankant tegen die al te voorbarige gedachte der Thessalonicensers, alsof Jezus zoo stond te komen; dat men op die wijze de woorden op het laatste van vs. 2, alsof de dag van Christus aanstaande ware, moet verklaren, en dat men er dus niet uit besluiten kan, dat Paulus niet van gedachte zou geweest zijn, dat de komst van Christus nog bij het leven van het toenmalig geslacht zou plaats hebben, want dat hij dit evenwel zou hebben kunnen denken, schoon bij de al te voorbarige gedachte der Thessalonicensers, die Hem misschien elk oogenblik verwachtten, tegensprak. Doch zooveel wil ik er ook niet uit besluiten, maar dit alleen wil ik er uit afleiden, dat men verkeerd redeneert, wanneer men uit de wijze, waarop Paulus in zijnen eersten Brief de zaak behandelt, waar hij als het ware de Thessalonicensers hunne verkeerde gedachte schijnt toe te geven, wil bewijzen, dat Paulus het met hen in die gedachte zou zijn eens geweest; en dit besluit mag ik er met regt uit opmaken, daar hij in zijnen tweeden Brief althans deze gedachte tegenspreekt: en dan wil ik vervolgens hieruit afleiden, dat men ook geen' grond heeft, om uit de wijze, waarop Paulus in zijnen eersten Brief de zaak voorstelt, te besluiten, dat Paulus inderdaad van gedachte zou geweest zijn, dat de komst van Jezus bij het nog levend geslacht zou plaats hebben; want omtrent het eene zoo min als omtrent het andere verzekert Paulus iets stelligs; al wat hij doet, in het eene opzigt, zoo wel als in het andere, is, dat hij de Thessalonicensers in hunne gedachte niet tegenspreekt, hen in hunne gedachte laat, en zich eenigermate naar dezelve voegt: doch daar het nu uit vergelijking van den tweeden Brief, althans omtrent een gedeelte van hunne

gedachte, namelijk dat Jezus zoo oogenblikkelijk stond te komen, is bewezen, dat Paulus zich in den eersten Brief eenigzins naar die gedachte voegde, zonder zelf van die gedachte te zijn, waarom zou hij zulks dan niet omtrent dit geheele stuk, van de nabijheid van Jezus' komst nog bij het levend geslacht, ook op dezelfde wijze hebben kunnen doen, daar het eene met het andere zeer naauw was aaneengeschakeld? En dus is de grond, waarop men uit Paulus' eersten Brief wil beweren, dat hij inderdaad de komst van Jezus nog bij het toen levend geslacht zou verwacht hebben, ondermijnd en weggenomen.

Dan er blijft nu nog ééne zwaarigheid over, namelijk of dit met de waarheidsliefde van den Apostel niet streed, om zich in den eersten Brief te voegen naar eene gedachte, welke hij in eenen volgenden Brief regtstreeks tegenspreekt.

Deze zwaarigheid is wel eigenlijk alleen tegen de geloofwaardigheid van den Apostel ingerigt, en zou dus in ons plan zoozeer niet te pas komen, maar echter de oplossing derzelve zal dit geheele stuk nog nader in het licht stellen. Ik merk dan daaromtrent het volgende aan.

Vooreerst, schoon de Apostel wel niet dadelijk dacht, dat de toekomst van Christus nog gedurende het bestaan van het toen levende geslacht waarschijnlijk zou voorvallen, hij behoorde echter niet, zoo als wij boven reeds aanmerkten, tot het getal dergenen, die dezen dag verre stellen, en stellig durven verzekeren, dat vóór denzelfden nog vele eeuwen verlopen zullen. Integendeel hij was van gedachte, dat het inderdaad mogelijk was, dat de toekomst van Christus niet zoo geheel ver meer af was. De afstand tusschen de denkwijze van den Apostel omtrent dit stuk en die der Thessalonicensers was dus zoo groot niet, als die van vele tegenwoordige Christenen van dezelve zijn zoude. Het onderscheid bestond alleen daarin, dat de Thessalonicensers het als stellig zeker of ten minste hoogstwaarschijnlijk aannamen, Paulus daarentegen het alleen onbepaald voor mogelijk hield.

Ten tweede, volgens de bedoeling van den Heere Jezus moest ook ieder van Zijne navolgers in de gedurige verwachting van Zijne toekomst leven. Hij zelf had tot gedurig waken tegen dezelve vermaand, en uitdrukkelijk verzekerd, dat Zijne komst zeer onverwacht zou zijn, gelijk die van eenen dief in den nacht, en dat niemand den eigenlijken dag of het uur wist, en men daarom altijd daartegen bereid moest zijn. Schoon dus wel niemand regt had, om de nabijheid van Jezus' komst beschouwenderwijze (theoretisch) voor stellig zeker, zelfs niet voor waarschijnlijk te houden, dan in zoo verre de voortteekenen, door Jezus opgegeven, hem daartoe grond gaven, echter wat de beoefening betreft (practisch) moest ieder zoodanig leven, alsof die dag zeer nabij ware, en deze nabijheid moest men dus zich in zoo verre als waarschijnlijk voorstellen.

Eindelijk, ook de Apostelen, wanneer zij al eenig nader inzicht hadden verkregen, waardoor zij voor zich zelven overtuigd waren, dat die dag nog zoo spoedig niet zou daar zijn, konden evenwel niet gissen, dat hij nog zoovele eeuwen zou wegblijven, en zij mogten, indien zij de bedoeling van Jezus niet zouden tegenwerken, deze hunne bijzondere inzichten niet, dan om de dringendste redenen, openbaar maken; maar het was veel beter den Christenen, die den dag van Jezus als zeer nabij beschouwden, hier iets te veel, dan te weinig toe te geven, liever hunne voorbarige, doch onschadelijke meening niet te benemen, dan door hun dezelve te benemen, hen in gevaar te brengen van tot het andere veel gevaarlijker uiterste te vervallen, van den dag des Heeren verre te stellen.

En juist op deze wijze handelde Paulus met de Thessalonicensers, zonder de waarheid te kort te doen. De Thessalonicensers waren ja, even gelijk misschien vele der eerste Christenen, van gedachte, dat de toekomst van Jezus haast aanstaande was. Deze gedachte vervulde hen met vrees en bekommering; en daar er echter reeds eenigen van hunne Christenbroeders ontslapen waren, zoo bedroefden zij zich wegens hen, vrezende, dat deze niet zoo vroeg, of op dezelfde wijze als zij, in den beloofden heilstaat zouden deelen, welken zij eerlang bij Jezus' toekomst hoopten te verkrijgen, dan nog levend overgebleven zijnde. Paulus intusschen vindt het vooreerst niet raadzaam, om hun geheel hunne gedachte van de nabijheid van des Heeren toekomst te benemen, opdat zij daardoor niet tot eene zorgeloze verrestelling van dien dag zouden geraken; hij beproeft het daarom eerst op eene andere wijze in zijnen eersten Brief; hij laat hen in hun denkbeeld, zonder echter zelf daarvan iets te verzekeren, dan alleen dat hij het goedkeurde, dat zij geloofden, dat die dag geheel onverwacht zou komen, en men dus daartegen bereid moest zijn; en voorts zoekt hij alleen de reden van vrees en droefheid, welke zij meenden daarin te vinden, weg te nemen; doch toen hij bemerkte, dat dit zijn schrijven niet genoegzaam was geweest, om hen gerust te stellen, ja vernam, dat er verleiders waren, die van de ligtgeloovigheid dezer Christenen gebruik maakten en denzelven stellig verzekerden, dat de dag van Jezus zeer na ophanden was, daartoe zelfs zekere openbaringen van den geest voorwendende, of eenen brief van hem verdichtende (zie 2 Thess. II: 2), hetwelk zij te ligter doen konden, juist omdat Paulus die gedachte der Thessalonicensers in zijnen eersten Brief niet had tegengesproken: zoo gaat Paulus in zijnen tweeden Brief tot dat middel over, dat hij anders niet ligt gebruikt zou hebben; hij maakt hen deelgenooten van zijne bijzondere meerdere inzichten, en verklaart hun ronduit, dat de dag van Jezus nog zoo nabij niet was, en niet zou komen, voor dat eerst datgeen was voorgevallen, hetwelk hij 2 Thess. II daaromtrent voorstelt.

Uit dien zelfden grond moeten wij het dan ook verklaren, waarom de Apostelen meermalen van de toekomst van Jezus op zulk eene wijze spraken, alsof het zeer wel mogelijk ware, dat iemand van hunnen tijd dien dag nog beleefde; zoo als b. v.

wanneer Paulus vermaant aan Timotheüs, 1 Tim. VI: 14: *Houdt dit gebod tot op de verschijning onzes Heeren Jezus Christus*. Ook Timotheüs moest in de gedurige verwachting van dien dag leven. Ook wij behoorden nog op dezelfde wijze te denken en te spreken; en het is in het geheel geene eer voor de Christenen van dezen tijd, dat zij deze wijze van spreken vreemd vinden, en dezelve toeschrijven aan eene dwalende gedachte der Apostelen, alsof zij de nabijheid van Jezus' komst voor stellig zeker of waarschijnlijk hielden, en dat zij daarom meenen, dat deze wijze van spreken nu bij ons, die thans meer verlicht zijn, niet te pas komt, een bewijs, dat men den dag des Heeren verre stelt, even gelijk Jezus voorzeggd heeft van die menschen, die kort vóór Zijne toekomst leven zouden.

Zoo meenen wij dit stuk omtrent den waren denk- en spreektrant der Apostelen, met betrekking tot den tijd van Christus' toekomst, genoegzaam opgehelderd te hebben, waartoe ons, hetgeen Paulus in zijnen eersten Brief aan de Thessalonicensers schreef, vooral aanleiding gaf.

Voorts trekt ook hetgeen de Apostel schrijft 1 Thess. IV: 14—17, nog in het bijzonder onze aandacht tot zich, omdat hij aldaar de komst des Heeren en de laatste opstanding en daarop volgende volmaakte zaligheid onmiddellijk aan elkander zamenvoegt, zonder van die voorafgaande oprigting van Christus' heerlijk koningrijk en Zijne zichtbare verschijning op aarde, nog vóór de laatste algemeene opstanding, eenige melding te maken, ja dit denkbeeld schijnt tegen te spreken, alzoo hetzelfde met hetgeen hij hier zegt, naauwelijks is overeen te brengen. Ik erken er is hier eenige duisterheid, welke ik mij niet toevertrouw volkomen te kunnen ophelderen: doch zal dit ons regt geven, om eene zaak, welke zoo duidelijk en veelvuldig bij de Profeten voorzeggd wordt, ja, de hoofdzaak van hunne voorzeggingen uitmaakt, om deze ééne plaats, te ontkennen? Is het te verwonderen, dat in eene zaak, die nog in de toekomst verborgen ligt, hier en daar eenige duisterheid voorkomt, welke wij niet in staat zijn ten volle weg te nemen? Moeten wij ons niet veeleer verwonderen, dat er niet meer zwaarigheden gevonden worden, gelijk ik vrij durf zeggen, dat er behalve deze ééne plaats van Paulus, geene bedenkingen daartegen uit den Bijbel kunnen worden bijgebracht, die niet met voldoende klaarheid kunnen worden opgelost? Zoude men niet mogen aannemen, dat Paulus hier alles dus slechts kort bij elkander zamenvat, omdat dit voldoende was voor het oogmerk, hetwelk hij thans had? Hetgeen hij toch hier zegt, was genoegzaam om de Thessalonicensers wegens het lot van hunne gestorvene vrienden, te vertroosten; dit was toch zeker, dat die staat van volmaakte zaligheid niet zou aanvangen vóór de algemeene opstanding, en dat dus zij, die levendig bij Jezus' toekomst zouden zijn overgebleven, daarin niet zouden voorkomen degenen, die ontslapen waren, en niet eer noch meer dan dezen erin zouden deelen. De grootste zwaarigheid ontstaat uit deze plaats tegen Jezus' persoonlijke verschijning op aarde vóór den tijd der algemeene opstanding, omdat Paulus het dus schijnt voor

te stellen, dat de Heere van den hemel zal nederdalen, en dat daarop onmiddelijk de algemeene opstanding der dooden zal volgen, hetwelk schijnt te strijden daarmede, dat Jezus reeds lang te voren zichtbaar op aarde zal verschijnen, en daar Zijn heerlijk koningrijk zal oprigten, hetwelk tot aan den dag der algemeene opstanding zal voortduren. Doch zou men dit misschien dus kunnen vereffenen, dat Jezus ter oprigting van Zijn heerlijk koningrijk wel niet lichamelijk van den hemel zal nederdalen, maar alleen een teeken van Zijne tegenwoordigheid op aarde zal doen verschijnen? Krijgt men daartoe misschien aanleiding uit des Heilands eigen zeggen, Matth. XXIV: 30? Of zou men het misschien dus kunnen overeenbrengen, dat onze Heer ter oprigting van Zijn heerlijk rijk op aarde zich niet in Zijnen vollen Goddelijken luister, maar alleen op eene meer menschelijke wijze op aarde vertoonen, doch tegen den tijd der algemeene opstanding met alle de heerlijkheid Zijner Godheid op de wolken des hemels verschijnen zal? (vergelijk Matth. XXV: 31). Ik wil hieromtrent niets stout beslissen, en laat de nadere bepaling daarvan voor de nog niet genoeg ontwikkelde toekomst over. Dit alleen, dunkt mij, hebben wij regt, om op grond van zoovele voorzeggingen staande te houden, dat bij de aanstaande oprigting van des Messias heerlijk koningrijk ook vóór de algemeene opstanding, eene tegenwoordigheid, en wel eene zichtbare tegenwoordigheid des Heeren op aarde zal plaats hebben, schoon wij omtrent de wijze hoe, niets stelligs bepalen kunnen.

Eene andere zwarigheid, welke uit het laatste van Paulus' woorden, dat Jezus vrienden zullen opgenomen worden den Heere te gemoet in de lucht, om altijd met den Heere te wezen, ontstaat tegen dit anders zoo wel gegronde en ook bijzonder Openb. XXI en XXII, duidelijk voorgestelde: dat namelijk de vernieuwde aarde na de algemeene opstanding, de bestendige verblijfplaats van den Heere en Zijne vrienden zijn zal, wordt door den Eerw. de Haas in zijne *Verhandeling over de Toekomende Wereld* (³), op eene voldoende wijze dus weggenomen, dat de Apostel in het eerste gedeelte dezer woorden alleen ziet op hetgeen in het oogeblik van den dadelijken ondergang dezer tegenwoordige wereld gebeuren zal, gedurende welken zij in den hemel verblijven zullen, terwijl de aarde vernieuwd wordende, hun ook tot een verblijf wordt toebereid.

Voorts levert ons de tweede Brief aan de Thessalonicensers eene zeer merkwaardige voorzegging op, onze beschouwing ten hoogste waardig. Wij vinden dezelve aldaar Hoofdst. II: 3—12: *Dat u niemand verleide in eenigerlei wijze: want die (de dag van Christus) komt niet*, enz. Paulus geeft daar eene zeer merkwaardige gebeurtenis op, die vóór de toekomst des Heeren moest voorvallen en door dezelve voleindigd worden. Wij zullen eerst hetgeen hij schrijft, slechts alleen naar de letter der woorden overwegen om dan nader de bedoeling daarvan te onderzoeken.

³ Zie aldaar, bladz. 188—190.

Wat dan vooreerst den letterlijken zin van Paulus' woorden aangaat, dezelve zal, dunkt mij, mits wij een eenvoudig en onbevooroordeeld oog mede brengen, en ons slechts niet vooraf, naar een of ander stelsel, wegens de bedoeling bekommeren, zeer ligt te vatten zijn.

Paulus geeft daar in de eerste plaats te kennen, vs. 3, dat de dag van Christus komt niet zou komen, voor dat de afval gekomen was, en geopenbaard de mensch der zonde, de zoon des verderfs.

Wat hij door den afval verstaan hebbe, dunkt mij, is ligt te vatten. Een Christen-Apostel, met zulk eenen nadruk van den afval sprekende, kan, dunkt mij, hierdoor niets anders bedoeld hebben zijne Christenlezers konden hem ook niet wel anders vatten,) dan den afval veler Christenen van Christus hun Hoofd en Heer. Of dit nu een afval tot het Heidendom, ook met verlating van den naam van Christenen, of een afval van den waren tot eenen valschen Christus zijn zou, met behouding van den Christennaam, dit blijft hier onbepaald. Een groote afval derhalve veler Christenen van Christus, zou vóór de toekomst van Hem plaats hebben.

Dan zou geopenbaard worden de mensch der zonde, de zoon des verderfs. Deze benamingen beteekenen zeker eenen geheel zondigen ellendeling, eenen mensch, in wien de zonde den hoogsten top bereikt heeft, in wien zich dezelve op het afschuwelijkste vertoont, die voor het verderf geheel is rijp geworden, in wien zich het hoogste beeld der zonde als levendig vertoont, gelijk als God daarentegen het hoogste beeld der volmaaktheid in zich bevat. Of men dit nu collective verstaan moet van een zeker aantal van menschen zamengevoegd, of van eenen bijzonderen individüelen mensch; dit moet ons niet alleen de nadruk toonen, waarmede hij hier reeds als eenen bijzonderen persoon wordt voorgesteld, maar ook is dit op te maken uit de verrigtingen, die hem nu vervolgens worden toegeschreven.

Paulus beschrijft hem en zijne verrigtingen dus vs. 4: *die zich tegenstelt en verheft boven al*, enz. Wanneer de Apostel hem hier beschrijft als iemand, die zich tegenstelt en verheft boven al, wat God genaamd of als God geëerd wordt, zoo wordt daarin klaar voorondersteld, dat hij zich ook tegen den waren God zal aankanten; maar echter bijzonder geeft de Apostel hiermede te kennen, dat hij toch, schoon zich tegen den waren God verzettende, geen vereerder van eenen der heidensche Goden zijn zal, maar zich tegen alle Goden aankanten en daar boven verheffen zal; want hetgeen als God geëerd wordt, ziet vooral op de Heidensche afgoden. Evenwel Hij zal daarom geen eigenlijke Godloochenaar zijn, maar het bestaan eener Godheid erkennende, waarschijnlijk ook dat van de onderscheidene Godheden der volken toestaande, zal hij, volgens Paulus zeggen, zich er boven verheffen, en zich-zelfen vertoonen, dat hij God is. Hij zal dus zichzelf voor den hoogsten God verklaren, tot dien trap van uitzinnigheid en goddeloosheid vervallen, dat hij den menschen zal wijs maken, de God der Goden te zijn, in eene

menschelijke gedaante verschenen. Ten dien einde zal hij van den tempel Gods gebruik maken en daarin als een God of als God zitten. Wij vinden geene reden, om dit van iets anders dan van den eigenlijken tempel Gods te Jeruzalem te verstaan, welke dus deze mensch der zonde tot dit goddeloos oogmerk zal misbruiken. Hoe klaar is het dus, dat hier van eenen enkelen individuëelen persoon gesproken wordt, die vóór de toekomst van Jezus op aarde zich vertoonen zal. Het spreekt van zelf, dat deze ook tot eenen hoogen trap van eer en magt in het bestuur der wereld zal moeten verheven zijn, om zijn uitzinnig doel onder de inwoners der aarde te kunnen bereiken: ook het Grieksche woord, hier vertaald, dat als God geëerd wordt, beteekent niet alleen de Heidensche afgoden, maar ook alles, wat voor menschen een voorwerp van bijzonderen eerbied is, zoo als ook groote vorsten en koningen; zoo ligt hierin ook niet onduidelijk opgesloten, dat deze mensch der zonde zich boven dezen als een vorst der vorsten zal verheffen, en eene groote heerschappij op aarde bezitten.

Nadat nu Paulus vs. 5, de Thessalonicensers herinnerd had, dat hij hun te voren reeds iets van deze dingen gezegd had, zoo gaat hij vs. 6 dus voort: *en wat hem wederhoudt, weet gij; opdat hij geopenbaard worde te zijner eigener tijd.*

De uitleggers vermoeyen zich om van deze, in het verhand zoo klare woorden, eene verklaring te zoeken, die den zin inderdaad verduistert. Men wil, dat Paulus door hetgeen hem wederhoudt *to katechon*, zeker bijzonder iets of iemand, dat of die tot hiertoe dezen mensch der zonde terug hield, en in het uitvoeren van zijn oogmerk verhinderde, en waarvan hij de Thessalonicensers reeds mondeling iets gezegd zou hebben, verstaan heeft, en dat hij echter hier om zekere redenen niet heeft willen of durven ronduit schrijven, en dus alleen op eene bedekte wijze zoude aanduiden; en dan is de vraag, wie of wat dit dan moge geweest zijn, welke vraag moeilijk is te beantwoorden, ja, daardoor wordt de geheele voorzegging duister.

Doch, mij dunkt, de woorden zijn zeer klaar. Paulus geeft zelf aanstonds op, wat hij er mede bedoelde. Hij wil zeker eenvoudig zeggen: de reden, die hem wederhoudt, of waarom hij tot hiertoe wederhouden wordt, (namelijk door God) weet gij, en hij voegt er onmiddelijk bij, welke reden hij meermalen, van die zaak tot de Thessalonicensers sprekende, daarvan mondeling had opgegeven: het is, opdat hij geopenbaard zoude worden te zijner eigener tijd: dat is, opdat hij niet eer te voorschijn kome, voor dat de eigen tijd daar is, die door God voor hem bestemd is.

En, om dit nog nader te verklaren, voegt de Apostel er vs. 7, 8a bij: *maar de verborgenheid der ongerechtigheid wordt alreede gewrocht; maar die hem nu wederhoudt, die zal hem wederhouden, totdat hij uit het midden zal weggedaan worden; alsdan zal de ongerechtige geopenbaard worden.* Door de ongerechtigheid, waarvan de Apostel hier spreekt, verstaat hij duidelijk dat goddeloos doel van dien mensch der zonde, waarvan hij te voren had gesproken, waarom hij ook vervolgens

dezen mensch der zonde den ongerechte noemt. Hij spreekt van eene verborgenheid der ongerechtigheid, omdat dit doel in het verborgen beraamd, het plan daartoe in het verborgen gesmeed werd, en verstaat dan daardoor ook dat goddeloos plan, om den mensch der zonde daar te stellen en te verheffen. Dit, zegt Paulus, wordt alreede gewrocht; reeds in dien tijd werd hetzelfde in het verborgen gesmeed. *Maar die hem nu wederhoudt*, voegt Paulus er bij, *die zal hem wederhouden*, enz. Er was derhalve iemand, die tot dien tijd toe dien mensch der zonde tegen hield, en die dus de uitvoering van dit goddeloos plan, dat in het verborgen gesmeed werd, belette. Mij dunkt, het spreekt van zelf, dat Paulus hier niemand anders dan God bedoelt, in den weg Zijner voorzienigheid. Evenwel sommige uitleggers maken dit klare duister door hunne gedachten, dat hier zekeren bijzonderen persoon onder de menschen zou verstaan worden, die aan dien mensch der zonde tegenstand bood, welken zij ook meenen, dat Paulus vs. 6, door hetgeen hem wederhield, verstaan had. Doch, waarom zou Paulus van dien persoon eerst in het onzijdige en naderhand in het mannelijke geslacht gesproken hebben? Het is, dunkt mij, zeer eenvoudig met de zaak dus gelegen. Paulus bedoelt vs. 6 de reden, waarom hij door God werd wederhouden, en vs. 7 God zelven, die hem wederhield.

Evenwel deze uitleggers denken grond te vinden voor hunne meening in het geheel beloop van Paulus' woorden. Zij zeggen, en dit is op zich zelf waar, dat deze woorden, vs. 7: *alleenlijk, die hem nu wederhoudt*, enz., zoo als dezelve in onze overzetting voorkomen, er zijn ingevuld, en dus in het Grieksch niet gelezen worden, want daar staat letterlijk: *alleenlijk die hem wederhoudt*, nog, tot dat uit het midden, zal weggedaan worden (*monon ho katechoon, harti, eous ek mesou geneetai*), en zij meenen, dat men dezelve volgens den aard der Grieksche taal zeer wel dus kan omzetten: *alleenlijk, tot dat die hem nog wederhoudt*, uit het midden zal weggedaan worden, (alsof zij dus in het Grieksch stonden: *monon, eous ho katechoon arti, ek mesou geneetai*); en zoo zou Paulus willen zeggen, dat die verborgenheid der ongerechtigheid zoo lang in het geheim gesmeed zou worden, tot dat die persoon, die den mensch der zonde nog terughield, zou zijn weggenomen; waaruit dan zeker zou volgen, dat hierdoor niet God, maar een bijzonder persoon onder de menschen, van wien God gebruik maakte tot dien tijd toe, om dien mensch der zonde te wederhouden, moet verstaan worden.

Maar vooreerst is deze omzetting der Grieksche woorden toch zeldzaam en ongewoon; ten tweede, ook in het geheel niet tot verklaring dezer woorden noodig; ja de zin der geheele voorzegging wordt er door verduisterd. Ieder, die de afgebroke schrijfwijze van Paulus kent, en weet, dat hij zeer voortvarende in het schrijven, dikwijls door één woord eenen geheelen zin uitdrukt, gevoelt klaar, dat Paulus, wanneer hij schrijft: *die hem wederhoudt, nog, tot dat enz.*, door dit eene woord nog (*arti*) dezen geheelen zin heeft willen uitdrukken: *zal hem nog wederhouden, dat is zal hem blijven wederhouden, tot dat enz.*, en dat dus de

invulling onzer overzetters zeer juist de meening van Paulus uitdrukt, waardoor ook alles in deze voorzegging een klaar verband heeft; en zoo wil Paulus dus zeggen, dat, schoon deze verborgenheid der ongerechtigheid reeds toen gewrocht, en het goddelooze plan, om den mensch der zonde daar te stellen, in het geheim gesmeed wierd, die God echter, die hem tot hiertoe wederhield, en de uitvoering van dit plan verhinderde, dit nog verder zou blijven doen tot dat de tijd daar zou zijn, dat hij aanstonds kort na zijne verschijning uit het midden zou kunnen weggenomen worden; dan zou God de uitvoering van dit goddelooze plan niet langer verhinderen; dan zou God toelaten, dat die mensch der zonde werd daargesteld, maar dan zou hij ook bijna te gelijkertijd, althans na slechts kort bestaan te hebben, door de onmiddellijke komst van Jezus worden verdelgd, gelijk Paulus schrijft, vs. 8: *En alsdan zal de ongerechte geopenbaard worden, den welken de Heer verdoen zal door den Geest Zijns monds, en te niet maken door de verschijning Zijner toekomst.* Deze woorden behoeven nu geene verdere uitlegging; alleen merk ik daarbij aan, dat Paulus daarin klaar te kennen geeft, dat de verschijning van den mensch der zonde eerst kort vóór Jezus' toekomst moest plaats hebben, en hij bij dezelve zou verdelgd worden.

Hierop beschrijft Paulus nader, wat deze mensch der zonde doen zou om zijn oogmerk te bereiken, en om welke reden en tot welk einde God hem voor eenigen tijd zijne snoodheid zal toelaten, vs. 9—12: *Hem zeg ik, wiens toekomst, enz.* De komst van dien mensch der zonde zou dan zijn in of verzeld met alle kracht en teekenen en wonderen der leugen, dat is met allerlei valsche wonderteekenen, die hij of zelf zou uitoefenen, of die ten zijnen behoeve uitgeoefend zouden worden, (dit bepaalt Paulus hier niet) om de menschen tot geloof aan hem te verleiden, en dat wel naar de werking des satans, dat is overeenkomstig met en geëvenredigd aan de krachtige werking (dit beteekent het woord) des satans; en dus ligt hierin opgesloten, dat de satan hem daartoe alle zijne kracht verleenen zou. Voorts zou zijne toekomst zijn in en verzeld met alle verleiding der onregtvaardigheid, met alles wat de onregtvaardigheid en goddeloosheid kon bedenken, om de menschen te verleiden en de oogen te verblinden. Echter zou dit alleen zijn in degenen die verloren gaan. Dit woord gebruikt Paulus meermalen, om daarmede onherstelbaar verlorene, hardnekkig ongeloovige menschen aan te duiden, die zich tegen de waarheid verhard hadden, en aan welke alle middelen ter verbetering vruchteloos gebruikt zijn. Dezulken verstaat Paulus hier ook door dit woord, zoo als hij ze zelf vervolgens duidelijk genoeg beschrijft. Die, en ook die alleen, zouden zich verleiden laten. Waartoe? Dit spreekt van zelf: tot de onderwerping aan en vereering van den mensch der zonde. En om wat reden zou God dit gehengen? Dit zegt Paulus uitdrukkelijk: *daarvoor dat zij de liefde der waarheid niet aangenomen hebben om zalig te worden.* Billijke reden; omdat zij zich aan de waarheid niet onderworpen, maar zich hoogmoedig tegen dezelve verhard hebben, daarom zal God hunne verleiding gehengen. Ja, daarom, voegt Paulus er bij, *zal hun God zenden eene*

kracht der dwaling, dat zij de leugen gelooven zouden, opdat zij alle veroordeeld worden, die de waarheid niet geloofd hebben, maar een welbehagen hebben gehad in de ongerechtigheid. God zelf, door hun hoogmoedig ongeloof en gebrek aan waarheidsliefde getergd, zal tot hunne straf, hun eenen geest van verblindende toezenden, zoodat zij de leugen van de waarheid niet zullen kunnen onderscheiden, en dus regt vatbaar zijn, om door de verleidingen van den mensch der zonde te worden weggesleept, zoodat zij hem in goeden ernst zullen gelooven, en bekoord door zijne groote en verblindende daden, hem als een onvergelykelyk en goddelijk wezen zullen eerbiedigen; en dat alles tot straf van hun ongeloof, en met dat einde en oogmerk, opdat zij met dien mensch der zonde, dien zij vereerd hebben, regtmatig zouden veroordeeld worden. Nu zien wij dan ook nader, wat wij door den afval te verstaan hebben, waarvan Paulus in het begin van deze voorzegging sprak, namelijk den afval veler Christenen van God en Christus tot de vereering van dien mensch der zonde; en wij mogen er tevens uit opmaken, dat alle eenvoudige liefhebbers der waarheid voor die verleidingen zullen beveiligd worden, en de leugen, hoe luisterrijk en schoon ook opgeschikt, en door welke krachtige wonderteekenen ook schijnbaar bevestigd, van de eenvoudige waarheid zeer wel zullen weten te onderscheiden.

Zie hier den letterlijken zin dezer voorzegging; maar welke is nu ten tweede de bedoeling ?

Mij dunkt, dat wij na deze duidelijke ontvouwing van den letterlijken zin niet noodig zullen hebben breedvoerig aan te wijzen dat alle die uitleggers, die door dezen mensch der zonde zeker iemand of zeker iets verstaan, dat zelfs nog bij Paulus' tijd, nadat hij dit geschreven had, zich zou hebben geopenbaard, hetzij dan het oproer der Joden tegen de Romeinen, hetzij den Romeinschen keizer Gajus, of wien, of wat niet al, de kracht der woorden, het verband der geheele voorzegging geweld aandoen, al was het alleen daarin, dat zij Paulus regtstreeks tegenspreken, die uitdrukkelijk verzekert, dat kort na de openbaring van dien mensch der zonde de toekomst van Jezus aanstonds zou plaats hebben, en deze daardoor verdelgd worden; ten ware men zich hier weder gelieve te verstouten, om ons te beduiden, dat hij dit alleen zoo naar zijne gedachte schreef, dewijl hij zich inbeeldde dat de toekomst van Jezus niet zeer lang meer zou wegblijven, en meende, dat die dan dien mensch der zonde zou komen verdelgen.

Opmerkelijk intusschen is het, dat hoe nader wij bij den tijd van de openbaring van dien mensch der zonde komen, hoe meer men de kracht van deze voorzegging begint te verzwakken. Gewis is dit een van de listen des satans, om de opmerkzaamheid der menschen van die verborgenheid der ongerechtigheid af te trekken, en den ingang voor den mensch der zonde gemakkelijker te maken: en mag men de toejuicing in onze dagen van zulk soort van Bijbeluitleggingen, waardoor de waarheid als tegen wil en dank eruit verdrongen wordt, niet reeds

aanmerken als een beginsel van die kracht der dwaling, die God zenden zou, opdat zij de leugen gelooven zouden, die zich niet in eenvoudige waarheidsliefde aan dezelve in alles begeeren te onderwerpen?

Uit het gezegde besluiten wij ook, dat de Pausen van Rome in het gemeen, of de pauselijke heerschappij, zoo als die tot hiertoe heeft bestaan, door den mensch der zonde niet regtstreeks bedoeld is. Verre, wel is waar, is de vermetelheid van sommige Pausen gegaan, en men kan het onze voorouderen niet kwalijk nemen, dat zij, de toenemende goddelooze trotschheid der Pausen ziende, en daarover in godvruchtigen ijver ontstoken, den Paus voor dezen mensch der zonde, door Paulus bedoeld, hielden, ja ik wil ook niet ontkennen, dat sommige Pausen mede sterk aan die verborgenheid der ongerechtigheid gewrocht hebben en het helsche plan gesmeed, om zich boven alles te verheffen en als God te laten aanbidden; zoodat inderdaad de mensch der zonde op het punt geweest is, om zich in hen te openbaren, en dat dus hunne handelwijze met regt als een voorbeeld van die van den eigenlijken mensch der zonde, die nog komen moet, mag worden aangemerkt. Doch dit hun plan is aanmerkelijk door God verijdeld; zoo ver hebben zij het niet kunnen brengen, als Paulus hier van den mensch der zonde voorzegt; en dus is dezelve in hen nog niet ten volle geopenbaard. Daarbij de eigenlijke mensch der zonde, hier bedoeld, moest eerst kort vóór de toekomst des Heeren komen, en dan te gelijk verdelgd worden; en dus kan de volmaakte vervulling dezer voorzegging in de pauselijke heerschappij, zoo als die tot hiertoe heeft bestaan, niet gezocht worden.

Wanneer wij ons slechts eenvoudig bij den letterlijken zin der woorden bepalen, worden wij gedrongen, te erkennen, dat tot hiertoe deze voorzegging nog niet vervuld is, doch dat de openbaring van den mensch der zonde, zoo als dezelve hier door Paulus wordt beschreven, nog eerst in het vervolg en wel kort vóór de toekomst van Christus moet gebeuren. De groote gelijkvormigheid tusschen dezen mensch der zonde, hier door Paulus beschreven, en het Beest aan Johannes vertoond, en door hem in de Openbaring afgeschilderd Hoofdst. XIII, kan ons niet ontglippen; ja die gelijkvormigheid is zoo duidelijk, dat wij ons gedrongen gevoelen, te erkennen, dat Paulus door dezen mensch der zonde denzelfden grooten vijand van God en Zijn volk bedoelt, die ook door Johannes beschreven is, en die zich kort vóór de toekomst van Jezus zal openbaren; drie en een half jaar over de geheele aarde regeren, zich als God laten aanbidden, door alle de bewoners der aarde, alleen de getrouwe vrienden van Jezus uitgezonderd, bewonderd en met goddelijke eerbewijzing vereerd worden, en ook het weder herstelde Jeruzalem en den buitensten voorhof des tempels innemen en gedurende drie en een halfjaar door zijne goddeloosheid vertreden zal: en daaruit wordt dan tevens die omstandigheid opgehelderd, hier door Paulus uitdrukkelijk vermeld, dat hij *in den tempel Gods zal zitten, zich vertoonende, dat hij God is*; want, schoon hij het wel zoo verre niet

brenge zal, dat hij het tempelgebouw zelf zal bemagtigen, echter den buitensten voorhof, die mede tot den tempel gerekend wordt, overweldigd hebbende, en daar waarschijnlijk een beeld van hem zelve ter aanbidding latende oprigten, zoo zal hij zich dus in den tempel als God vertoonen. Alleen laat Paulus onbepaald, of hij de wonderen en teekenen, waardoor hij de menschen verleiden zal, zelf zal verrigten, of door anderen ten zijnen behoeve laten verrigten: hier onderrigt ons Johannes nader, dat er nog een tweede vijand van God en Christus zijn zal, aan hem onder de gedaante van een ander Beest vertoond, welke die teekenen, ten behoeve van den eigenlijken mensch der zonde, doen zal; en wij leeren daar ook nog, dat de eerste tegenstander (de mensch der zonde zelf) een wereldlijk vorst, de tweede een valsche profeet of gewaande Messias zijn zal (⁴).

Doch nu blijft nog deze bedenking over: of het uit Paulus' woorden niet schijne, dat hij van gedachte was, dat de mensch der zonde reeds in zijnen tijd dadelijk leefde, schoon nog in het verborgene, en alleen nog maar openlijk moest te voorschijn komen, terwijl hij zegt, dat de ongerechtigheid reeds in het verborgen gewrocht werd, en de mensch der zonde alleen tot nog toe werd weerhouden, om zich te openbaren; zoodat men hieruit kon opmaken, dat hij reeds dadelijk bestond. Dan men houde hierbij in het oog, dat, schoon ja die mensch der zonde eens in eenen bijzonderen persoon zou verwezenlijkt worden, die daarom ook voornamelijk door Paulus wordt bedoeld, echter het denkbeeld zelf en het plan daartoe reeds dadelijk in Paulus' dagen bestond, en dat hetzelfde niet zoo noodzakelijk aan dien bijzonderen persoon verbonden was, in wien het eens tot wezenlijkheid komen zal, of het zou reeds in eenen anderen vroeger levenden persoon tot wezenlijkheid hebben kunnen gebragt worden, zoo God alle listige ontwerpen, ten dien einde gesmeed, tot hiertoe niet bestendig had verijdeld; dat er ten allen tijde, ook zelfs in Paulus' dagen, reeds menschen leefden, goddeloos en vermetel genoeg, om zulke bedoelingen voor zichzelf te vormen, of om dezelve te helpen bevorderen, en het alleen aan Gods magtigen invloed is toe te schrijven, dat niet reeds lang dit plan gelukt en de mensch der zonde verschenen is.

Men kan dus dien mensch der zonde in tweederlei opzigt aanmerken, of als een ideaal, dat velen, door ongetemde eerezucht gedreven, zich voorstelden, en zochten tot wezenlijkheid te brengen, schoon het hun door Gods weerhoudenden invloed niet gelukte, of als dien bijzonderen persoon, aan wien eindelijk dit plan gelukken zal, en die door God in de uitvoering van dit plan niet weérhouden, eindelijk dit ideaal in zijnen persoon tot wezenlijkheid brengen zal. Dus bestond ja die mensch der zonde reeds in Paulus' dagen als ideaal, aan welks verwezenlijking reeds toen door velen, schoon nog vruchteloos, gearbeid werd, en hij zou zich eens openbaren, dan, wanneer eindelijk dit plan gelukte, onbepaald, wanneer dit zou geschieden, of

⁴ Vergelijk bij dit een en ander mijne *Proeve over de Openbaring*, bladz. 77—82, en *Nadere Opheldering*, bladz. 127—129.

dit nog aan iemand, in Paulus' dagen levende, zou gelukken, dan of daaraan nog eerst door velen, jaren, ja misschien eeuwen achter elkander vruchteloos zou gearbeid worden, en wie of wanneer die bijzondere persoon zijn zou, aan wien eindelijk dit plan gelukken, in wien de mensch der zonde wezenlijk verschijnen zou. Doch die bijzondere persoon zelf leefde toen nog niet (zoo als wij nu van achteren kunnen opmaken), en dit zegt Paulus ook niet, schoon hij het tegendeel ook niet zegt, en het, volgens de gewone wijze, waarop de Apostelen van de toekomst des Heeren, en de dingen, die daarmede verbonden waren, spraken, onbepaald laat, ja het zóó voorstelt, dat ieder Christen moest op zijne hoede zijn, en denken, dat die mensch der zonde misschien wel reeds leven kon en zich binnen kort openbaren.

Maar zouden er dan reeds in Paulus' dagen menschen geweest zijn, die zich dat doel hebben voorgesteld, en aan dit goddeloos plan in het verborgen hebben gearbeid? Zeer zeker, Paulus zegt dit uitdrukkelijk; en wie denkt hier niet aan de goddelooze leeringen der Gnostieken en hunne verborgenheden, waarmede zij hunne goddelooze oogmerken bezwachtelden, waarin zij hunne leerlingen inwijdden? Wie weet, welke plannen zij in hunne verborgene bijeenkomsten gesmeed hebben? Zij gaven er openlijk genoeg van te kennen, om er niet veel goeds van te verwachten. Zij worden met de zwartste kleuren afgeschilderd door den Apostel Petrus en Judas, die onder anderen hun te last leggen, dat zij de heerschappij verachten en verwerpen, stout zijn, zichzelf behagen en de heerlijkheden niet schroomen te lasteren, 2 Petr. II: 10, en Jud.: 8. Het is genoeg bekend, hoe ook in onzen tijd eene geheime vereeniging bestond, waarin men onder vele verborgenheden aan het snoode plan arbeidde, waarvan het doel niet anders was, dan om den mensch der zonde te doen optreden; en de Kerkelijke Geschiedenis leert, hoe reeds in de vroegste tijden van het Christendom de handelwijze van sommigen, bijzonder uit den aanhang der Gnostieken, of die uit de Oostersche wijsbegeerte hunne leeringen ontleend hadden, eene vermetelheid en bedoeling aan den dag legden, niet ongelijk aan die, welke door Paulus aan den mensch der zonde wordt toegeschreven. Zoo weten wij b. v. dat Simon de toovenaar zich voor eene groote kracht Gods uitgaf, en magtig veel volks verleidde, en naderhand, schoon in schijn tot het Christendom bekeerd, voorgaf, dat in hem eene der grootste en magtigste Aeonen (eene soort van Goddelijke wezens, die de Gnostieken verdichtten), en in zijne vrouw Helena eene andere Aeon woonde; dat Menander zijn leerling zich voor den beloofden Zaligmaker uitgaf en voor ééne der Aeonen, uit de hemelsche gewesten gezonden, om de zielen te verlossen; dat een paar eeuwen later Manes zich voor den trooster, dien Jezus beloofd had, den Heiligen Geest, uitgaf (⁵); welke voorbeelden genoeg zijn, om te toonen, dat men aan die verborgenheid der ongerechtigheid reeds vroeg gewerkt heeft.

⁵ Zie Mosheim, *Kerkelijke Geschiedenis*, 1ste Deel, bladz. 191—190, 405 en vervolgens.

Hiermede meen ik nu genoeg gezegd te hebben, tot opheldering van de voorzegging van Paulus omtrent den mensch der zonde. Gaan wij nu tot de volgende Brieven voort.

In den eersten Brief aan Timotheüs vinden wij wel een gezegde, dat in den eersten opslag hier schijnt te behooren, namelijk Hoofdst. IV: 1 en vervolgens, waar Paulus schrijft, dat de Geest duidelijk zeide, *dat in de laatste tijden sommigen zouden afvallen van het geloof*, enz.; doch alzoo hij daar een ander woord gebruikt, dan anders door hem en anderen gebezigd wordt, om de laatste tijden of dagen uit te drukken, een woord, dat ook eenvoudig alleen de navolgende tijden kan beteekenen, zoo wil ik hierbij niet bijzonder stilstaan, en het schijnt niet onwaarschijnlijk, dat Paulus alleen heeft willen te kennen geven, dat in de volgende tijden sommigen het ware geloof verlaten, en velerlei valsche leeringen verdichten en verspreiden zouden, zoo als ook de geschiedenis van dien tijd af tot nu toe duidelijk bevestigd heeft.

In den tweeden Brief aan Timotheüs komt weder iets voor, dat meer tot ons oogmerk dient, namelijk de beschrijving der menschen, die in de laatste dagen leven zouden en de voorzegging van de ellende dier tijden, die uit de booze gesteldheid der menschen ontstaan zoude, Hoofdst. III: 1 en vervolgens: *En weet dit, dat in de laatste dagen ontstaan zullen zware tijden*, enz.

Het is waar, door de laatste dagen worden somtijds alle de dagen des Nieuwen Testaments verstaan; doch wat is de reden, dat dezelve dien naam dragen? Niet alleen omdat zij later waren dan de dagen des Ouden Testaments, maar vooral, omdat, volgens den wil des Heeren, elk Christen gedurende dien geheelen tijd in de bestendige verwachting van Zijne toekomst leven moest, en dus elk gedeelte van dit tijdperk telkens als het laatste tijdperk der wereld, waarop de toekomst van Jezus haast zou kunnen volgen, moest aangemerkt worden. Schoon ik dus ook wel toesta, dat hetgeen, hetwelk Paulus hier van de gesteldheid dier laatste dagen schrijft, eenigzins op al de dagen des Nieuwen Testaments kan toegepast worden, in zoo verre dat reeds van dien tijd af aan zou beginnen vervuld te worden en meer en meer toenemen, waarom hij ook Timotheüs, die in zijnen leeftijd daar reeds iets van zou zien en te lijden hebben, daaromtrent waarschuwt; evenwel aan den anderen kant schijnt Paulus toch vooral het bijzonder zoogenoemde laatste tijdperk der wereld in het oog te hebben, als wanneer dit alles tot den hoogsten top zou geklommen zijn. En wat zou dan plaats hebben? Hij zegt: zware tijden zullen dan ontstaan, vs. 1, waardoor zeker tijden vol ellende, vooral voor opregte Christenen, verstaan worden. En waaruit zouden die zware tijden ontstaan? Uit de booze gesteldheid der menschen, welke hij vervolgens beschrijft, vs. 2—8. Hij bedoelt hier zeker niet de menschen in het gemeen want onder het Heidendom en Jodendom vond reeds lang voorheen zulk een diep verderf plaats; dit was niets vreemds; maar hij bedoelt hier menschen, die den naam van Christenen droegen, gelijk hij

bijzonder ook vs. 6—8, van valsche leeraars onder het Christendom melding maakt. Dus zal er dan volgens deze voorzegging, vooral in het allerlaatste tijdperk der wereld, een groot verderf onder het Christendom plaats hebben, zoodat zij den waren geest daarvan geheel zullen verloochend hebben en geheel voor zichzelf en hunne lusten leven, sommigen onder een voorkomen van godzaligheid, doch zonder waarheid of kracht; waaronder zich valsche leeraars mengen zullen, om de menschen op eene listige wijze te verleiden, waaruit dan veel ellende op de wereld door onderlinge twisten, dewijl ieder het zijne zoeken zal, en vele vervolgingen, bijzonder tegen de ware Christenen, die nog overgebleven zijn zullen, hun door den grooten hoop van valsche Christenen aangedaan, ontstaan zullen. En zoo komt deze voorzegging overeen met die van Jezus, Matth. XXIV, waar Hij die dagen beschrijft, als dagen, waarin de liefde van velen verkouden, de ongerechtigheid vermenigvuldigd worden zal, enz. Hoe verre af of hoe nabij deze tijden zijn mogen, moge ieder rondom zich toezien, en velen (mocht het nog zijn tot hunne verbetering!) in zichzelf opmerken. Doch de ware Christen zal eindelijk triomferen; de valsche leeraren zullen gestuit worden en niet meerder toenemen, en *hunne uitzinnigheid zal allen openbaar worden*, volgens de belofte, die Paulus er bij voegt, vs.9.

In den Brief aan Titus en Philemon komt weder niets voor tot ons doel betrekking hebbende.

Ook niet in den Brief aan de Hebreëen, behalve alleen die twee bedenkelijke plaatsen, waarvan wij boven melding maakten, waaruit het zou kunnen schijnen, alsof de Apostelen in de vaste meening hadden verkeerd, ja den menschen uitdrukkelijk hadden verzekerd, dat de toekomst van Jezus haast, zelfs nog bij het leven van het toenmalig geslacht, zou plaatshebben. Wij vinden beide die plaatsen Hoofdst. X van dien Brief; de eerste vs. 25, waar Paulus vermaant de onderlinge bijeenkomsten niet na te laten, en dit aandringt met deze reden: *en dat zoo veel te meer, wijl gij ziet dat de dag nadert*; en ten tweede vs. 37, waar hij verzekert: *nog een zeer weinig tijds*, (volgens het Grieksch nog een klein klein weinig), *en Hij, die te komen staat, zal komen en niet vertoeven*. Hierbij kan men te gelijk eene gelijklopende plaats in overweging nemen in den Brief van Jakobus, Hoofdst. V: 8, 9, waar de Apostel de verdrukten tot lijdzaamheid opwekt en bemoedigt met deze belofte: *de toekomst des Heeren genaakt*, en de Christenen voor onregtvaardigheid waarschuwt door de verzekering: *de Regter staat voor de deur*.

In deze onderscheidene plaatsen geven de beide Apostelen, zoo als het schijnt, klaar te kennen, dat zij in de vaste verzekering waren dat Jezus haast zou komen, en die verzekering tot troost, opwekking en vermaning den Christenen wilden mededeelen. Het is waar, er zijn er, die meenen, dat de Apostelen, beide aan Joden schrijvende, daar de verwoesting van Jeruzalem, en het oordeel door den verhoogden Heiland over de ongelooovige Joden ten dien tijde uitgestort, zouden

bedoeld hebben. Dan vooreerst schreef de Apostel Jakobus niet aan de Joden in het Joodsche land, maar aan hen, die in de verstrooijing waren, welke dus bij die verwoesting niets bijzonders voor zichzelf te vrezen noch te hopen hadden: ten tweede het wordt ook wel gezegd, maar niet bewezen, dat deze gebeurtenis somtijds door de toekomst of het komen van Jezus zou verstaan worden, ten ware men er bij zou willen vooronderstellen, dat de Apostelen van gedachte waren, dat de laatste toekomst van Jezus dadelijk bij de genoemde gebeurtenis zou plaats hebben; maar zoo wordt de zwarigheid, welke wij eigenlijk hier willen wegnemen, nog grooter en de geloofwaardigheid der Apostelen nog meer blootgesteld, zoo als wij reeds boven omtrent den Heere Jezus zelve bewezen hebben, hetgeen hier ligt op de Apostelen kan worden toegepast.

De dag, dan, die naderde, het komen van Hem, die te komen stond, de toekomst des Heeren, die genaakte, het voor de deur staan van den Regter, waarvan de beide Apostelen spraken, dit alles ziet dan zeker op de eigenlijk gezegde laatste toekomst des Heeren, van Jeruzalems verwoesting wezenlijk onderscheiden. Maar hoe klaar schijnt het dan, dat de Apostelen inderdaad dien dag zeer haast verwachtten! Doch, neen, ten minsten niet, wanneer men dit van iets meer dan van eene praktikale verwachting verstaat, dat is te zeggen, zulk eene manier van handelen en spreken, waarbij zij zich bestendig voorstelden, dat die dag haastig en onverwacht zou kunnen plaats hebben. Zulk eene verwachting was overeenkomstig het oogmerk en den wil van Jezus, en die stemmen wij toe; doch eene stellige beschouwelijke verwachting, dat dit zeker of zelfs waarschijnlijk zoo zijn zou, ontkennen wij.

En inderdaad aan die praktikale verwachting der Apostelen van des Heeren toekomst hebben wij genoeg, om ook de meeste der zoo even aangehaalde gezegden te verklaren. De dag des Heeren naderde of was nabij gekomen, even als Jezus verkondigde, dat het koninkrijk der hemelen was nabij gekomen, dewijl het eerste vereischte daartoe nu daar was: Jezus de Koning was verschenen; nu had dat dan plaats, dat onder het Oude Testament geen plaats had, en echter eerst moest daar zijn, zou men de volkomene oprigting van des Messias rijk, de laatste voleindiging van alles, verwachten kunnen; nu was er dan tusschen het tegenwoordig oogenblik en de aanstaande toekomst niets meer tusschen beiden, nu leefde men dus alle dagen in den laatsten tijd, en die dag van des Heeren toekomst kon nu plaats hebben, wanneer het Hem behaagde; ieder Christen moest in de onbepaalde verwachting daarvan leven, zich daarmede opwekken en vertroosten; en dus inderdaad de toekomst des Heeren genaakte, de Regter stond voor de deur en kon elk oogenblik verschijnen; men zag, dat de dag van des Heeren toekomst naderde: en niet alleen dacht men toen zoo op de regte wijze, maar men moest ook nog zoo denken, en het is schande en schade beide voor het tegenwoordig Christendom, dat men die denkwijze zoo vreemd vindt, en er zoo ver van is afgeweken.

Doch de verzekering, die Paulus er bijvoegt schijnt daardoor nog niet genoeg verklaard te worden, hij zegt: *nog een klein, klein weinig, en Hij, die te komen staat, zal komen en niet vertoeven*. Dit schijnt toch eene stellige verzekering te zijn: doch men lette hier vooreerst op het verband van des Apostels redenering: uitdrukkelijk zoekt hij de Christenen tot standvastigheid in hun geloof in het midden der aanstaande vervolgingen, tot lijdzaamheid in alle ellende, die komen zoude, op te wekken. Hij stelt hun ten dien einde Hoofdst. X: 26 en vervolgens voor de vreeselijke straffen, welke den afvalligen, die willens zondigden, nadat zij de kennis der waarheid ontvangen hadden, dat is die tegen hun beter weten de beledene waarheid verloochenden, zouden overkomen; en om hen hiervoor te bewaren, dient de vermaning vs. 25, om de onderlinge bijeenkomsten niet na te laten, dewijl dit dikwijls de eerste stap was tot eene ligtzinnige minachting van de godsdienst en vervolgens tot volslagen afval. Dit nu moesten zij zoo veel te minder doen, schrijft Paulus, omdat zij zagen, dat de dag naderde. Nu herinnere men zich hier, dat door den dag van des Heeren toekomst niet een enkele bepaalde dag verstaan wordt, maar dat geheele tijdperk, waarin de Heere Zijne strafgerigten over Zijne vijanden zal uitoefenen, terwijl ook in eenen ruimen zin hiertoe de vervolgingen der Christenen, en die rampen kunnen gebragt worden, welke ons als voorteekenen vóór de aannadering van dien dag moeten waarschuwen. Dus kunnen wij dezelve mede als het eerste beginsel van des Heeren toekomst en van het naderen van dien dag aanmerken. Hiervan nu vertoonden zich reeds de beginselen, toen Paulus aan de Hebreëen schreef; zij moesten reeds vervolgingen ondervinden, en het stond geschapen, dat dezelve meer zouden toenemen. Dit nu schijnt Paulus volgens het verband bijzonder te willen zeggen: zij zagen, dat de dag van des Heeren toekomst en daarmede de vervolgingen, die daar moesten voorafgaan, naderden; zoo veel te minder moesten zij de onderlinge bijeenkomsten nalaten, om dus tot standvastige getrouwheid opgewekt te worden; want, zoo zij willens zondigden, en in de vervolgingen afvallig werden, zoo bleef er geen slagtoffer meer voor de zonde over, enz.

Zoo ook op het einde van dit Hoofdstuk vs. 35 en vervolgens, vermaant hij hen, dat zij hun vertrouwen en lijdzaamheid niet zouden laten varen, dewijl zij dezelve haast bijzonder zouden noodig hebben; en hij geeft daarvan deze reden vs. 37: *want nog een klein, klein weinig, en Hij, die te komen staat, zal komen en niet vertoeven*. Daar bedoelt de Apostel het eerste beginsel van Jezus' komst, en hij ziet daarmede zeker op dien rampvollen tijd, alsmede de vervolgingen, welke als voorteekenen, Zijne komst zouden voorafgaan. Deze zouden haast eenen aanvang nemen; dan zouden zij vooral vrijmoedigheid, vertrouwen en lijdzaamheid van nooden hebben, welke zij dus niet moesten wegwerpen; gelijk hij daarom ook vs. 38 deze woorden van Habakuk, Hab. II: 4, aanhaalt, *en de regtvaardige zal uit het geloof leven*, waarin ook op eenen tijd van rampen gezien wordt; hetwelk dan bijzonder wel sluit op het vorige, zoo wij hetzelfde op de gezegde wijze verstaan.

Voor het overige vinden wij niets tot ons doel behoorende in dezen Brief aan de Hebreëen, noch ook in dien van Jakobus; even zoo min ook in den eersten Brief van Petrus.

De tweede Brief van Petrus is opzettelijk geschreven om de Christenen te sterken in hun geloof aan Jezus' aanstaande toekomst tegen de spotters van sommigen in dien tijd, die de toekomst van Jezus verloochenden, en om hen te waarschuwen tegen de valsche leeraren, die deze en dergelijke dwalingen zochten in te voeren, waarmede zeker bijzonder de Gnostieken bedoeld worden.

De beschrijving van deze valsche leeraren vinden wij Hoofdst. II, en daarin is de Brief van Judas volmaakt van denzelfden inhoud, zelfs met betrekking tot vele woorden en spreekwijzen; en daar Petrus bijzonder schrijft, dat die spotters in het laatste der dagen komen zouden Hoofdst. III: 3, zoo mogen wij daaruit besluiten, dat zulke valsche leeraren zich tegen het einde der wereld zouden vermenigvuldigen, en wij mogen die beschrijving ook tot onze waarschuwing in onzen tijd gebruiken. Voorts verdedigt de Apostel de zekerheid van Jezus' toekomst tegen die spottende bedenkingen, dat alle dingen zoo bleven, gelijk zij altoos geweest waren, en men nog niets van Jezus' toekomst kon gewaar worden vs. 3, 4; welke bedenking hij oplost, eerst door zich te beroepen op den zondvloed, welke ook de wereld had verdorven, schoon te voren ook alles even zoo als van de eerste schepping gebleven was, vs. 5 — 7; ten tweede door aan te merken, dat, schoon ons de vertraging lang toescheen, zulks echter bij den Heere niet zoo was, bij wien *één dag was als duizend jaren, en duizend jaren als één dag*, vs. 8; ten derde door het oogmerk der vertraging aan te toonen, namelijk om aan des te meer menschen gelegenheid te geven tot bekeering, vs. 9; waarbij hij blijft verzekeren, dat de Heere onverwacht zou komen als een dief in den nacht, vs. 10.

Uit dit een en ander zien wij nog al nader, welk denkbeeld zich de Apostelen van den tijd van Jezus' toekomst maakten: namelijk een geheel onbepaald denkbeeld, zoodat zij geloofden, dat Jezus spoedig en onverwacht zou kunnen komen, maar echter tevens dit niet zeker stelden, doch daarbij van gedachten waren, dat de Heere Zijne komst kon bespoedigen en vertragen, al naar dat Hij tot heil der menschen best vond, en dat wat vroeger of later bij den Heere geene verandering maakte; waarom zij zich ook in hun geloof niet lieten schudden, schoon ook de komst des Heeren nog vertraagd wierd, hetgeen wel degelijk zou gebeurd zijn, zoo zij dezelve eerst zeker of waarschijnlijk binnen kort verwacht hadden, ja aan de menschen zulks hadden geleerd en verzekerd.

Eindelijk voegt Petrus hierbij eene treffende beschrijving van de groote verandering, die hemel en aarde op het einde van dit tijdperk zal ondergaan, vs. 10b—13; dan daar ons plan zich meer tot de voorafgaande gebeurtenissen bepaalt, en dit ook

reeds elders, nog onlangs door De Haas in zijne *Verhandeling over de toekomstige wereld* zeer klaar is uitgelegd, zal ik mij daarbij niet nader bepalen.

In de Brieven van Johannes, is tot ons oogmerk alleen opmerkelijk, hetgeen hij schrijft van de laatste ure en den Antichrist, 1e Brief Hoofdst. II: 18, 22, en 2e Brief vs. 7. Johannes noemde de laatste ure den tijd des Nieuwen Testaments, dewijl de toekomst van Jezus onbepaald was, en dus ieder moest leven, alsof het laatste tijdperk der wereld daar was.

De Antichrist, die komen moest, schijnt klaar een bijzonder persoon te zijn, zeker bijzonder vijand van Christus, een Tegenchristus, die zich in de laatste ure vóór het einde der wereld zou openbaren. En, wanneer Johannes hier schrijft: *gij hebt gehoord, dat de Antichrist komt, en nu zijn vele antichristen geworden*, zoo bedoelt hij hiermede geenszins een fabeltje, dat onder de Christenen van zekeren Antichrist, die komen moest, in zwang ging, en waarvan hij, Johannes, alleen zou gebruik gemaakt hebben, om de Christenen te beduiden, dat nu dadelijk velen zulke antichristen geworden waren; neen, zoo laag willen wij van eenig schrijver des Bijbels niet denken. Maar inderdaad de verwachting van zulk eenen Antichrist was gegrond; in de Openbaring wordt hij duidelijk beschreven en voorgesteld. Alleen wil de Apostel zeggen, dat er ten dien tijde al velen waren, in wien zich de geest van den eigenlijken Antichrist openbaarde, die als voorbeelden van hem waren aan te merken, en dat dus de Christenen wel mogten op hunne hoede daartegen zijn, juist dewijl zij wisten, dat eens zulk een eigenlijke en volmaakte Antichrist komen moest. Ook leeren wij hier van den Apostel, dat de verloochening van Jezus' ware Godheid het karakter van den Antichrist is, en dat wij ons dus voor zulken, die dit doen, moeten wachten. Voor het overige hebben wij reeds in onze *Proeve over de Openbaring* aangetoond, dat de eigenlijke Antichrist en de mensch der zonde, van wien Paulus spreekt, twee onderscheidene, doch te gelijk levende tegenstanders van God en Christus zijn zullen, waarvan de eerste den laatste zal ondersteunen.

De Brief van Judas levert niets bijzonders tot ons oogmerk op, behalve hetgeen wij reeds bij den tweeden Brief van Petrus hebben aangemerkt. Wij stappen dan hiermede van onze beschouwing der voorzeggingen in de redenen en Brieven der Apostelen, en ook in het gemeen in de Schriften des Nieuwen Testaments, af.

Wij hebben dan nu ook alle de voorzeggingen des geheelen Bijbels, die het nog toekomstige betreffen, genoegzaam tot ons oogmerk verklaard en overwogen. Er schiet nu niets anders over, dan dat wij in een algemeen overzicht dezelve zamenvoegen en verbinden, waartoe wij nu in de volgende laatste Afdeeling zullen overgaan, tevens de hoofdzaken daarvan ons kort herinnerende.

* * * * *